

MAGYARORSZÁG HATÁRVÁLTOZÁSAI

895-1947

I. A honfoglalás

A Hun Birodalom bukása után egy ideig különböző germán népek éltek itt, majd egy félelmetes erejű lovasnomád nép bukkant fel: az avarok. A Kárpát-medence az Avar Birodalom központja lett.

Az avar korszaknak a frankok és a bolgárok vetettek véget. Nagy Károly frank császár alattvalójává tette az avarok fejedelmét, és hatalma kiterjedt a Dunántúlra is.

A IX. században a Kárpát-medencében szlávok laktak. Itt volt Svatopluk fejedelem Morva Fejedelemsége is, amely szintén szláv állam volt.

A IX. század végén a magyarok gyakran harcoltak idegen királyok, fejedelmek oldalán, velük szövetségben. A két legnagyobb háború, amelyben részt vettek, 894-ben volt. Az egyikben a bizánci császár oldalán, a másikban Svatopluk morva fejedelem mellett küzdöttek.

Az Etelközből induló magyar harcosok ezekben az években gyakran feltűntek a Kárpát-medencében. Vagy itt harcoltak, vagy áthaladtak rajta. Hamar észrevették e hely előnyeit Etelközzel szemben. Magas hegyek gyűrűje veszi körül. A hegyszorosok lezárásával jól megvédhető a keletről jövő támadásoktól, nem úgy, mint a nagy etelközi síkság. A Kárpát-medence földje, dús legelőivel nagyon alkalmas földművelésre és az áltatok legeltetésére. Eltervezték az új terület birtokbavételét. Ere a morva-frank háború adott alkalmat.

Szvatopluk, morva fejedelem a magyarokat hívta szövetségesül a frankok elleni háborújában. A magyar sereg a Dunántúlon a frankokra támadt, ismét nagy sikerrel. Közben Szvatopluk váratlanul meghalt. A magyarok, pedig nem tértek vissza Etelközbe, hanem a Tisza vidékére vonultak, hogy ott várják be a fejedelmi sereget és az etelközi magyar lakosságot.

Miközben Árpád fejedelem 895 tavaszán, a Vereckei-hágón át bevonult az Alföldre, váratlan támadás érte a még Etelközben tartózkodó magyar lakosságot és a védelmükre hátrahagyott katonákat. Az előző évben vereséget szenvedett bolgár fejedelem bosszúból szövetséget kötött a magyarok hátában megjelenő besenyőkkel.

Amíg a magyar főszereg távol volt, két oldalról támadtak az Etelközben maradtakra. A magyarok igyekeztek túljutni a Kárpátok hágóin és szorosain. A támadók azt nem tudták megakadályozni, hogy a menekülő Erdélybe érjenek. 895-re az Alföld és Erdély magyar kézbe került. A honfoglaló magyarok körülbelül négyszázezren voltak.

A honfoglalás 900-ra fejeződött be, még két kisebb hadjáratral: az egyik a Dunántúl, a másik a teljes Felvidék elfoglalását eredményezte. A magyarok nyugati irányban a Duna Enns nevű mellékfolyójáig terjesztették ki uralmukat, ez lett tehát a gyepű nyugati határa.

Az utolsó harcok a 900-as évek elején folytak az elfoglalt terület megvédéséért. A magyar harcosok először a morva állam maradványait verték szét, majd 907-ben Pozsony mellett a hazánkra támadó bajorok felett arattak fényes győzelmet.

A honfoglalással új korszak kezdődött a magyarság történelmében. A magyarság vándorlása véget ért. Elődeink elfoglalták a Kárpát-medence területét, mely hazánkat jelenti a mai napig.

A Kárpát-medence megszállásáról szól a fehér ló mondája, mely szerint Árpád követeket küldött Szvatoplukhoz. A morva fejedelem nagyon megörült, mert azt hitte, telepések érkeznek, hogy a földet műveljék. Örömmel adott a követnek egy kulacsnyi vizet, egy csomó füvet és egy marék földet, amit ő Árpádhoz vitt. Árpád cserébe egy díszesen

felszerszámozott fehér lovat küldött ajándékba. Szvatopluk még szívélyesebb lett: földből, fűből és vízből „vegyenek, amennyit akarnak, ezért az ajándékért!” - mondta. Árpád ezt úgy értelmezte, hogy a lóért megvette az országot. Harcosaival elfoglalta az egész földet, és elűzte Szvatopluk seregét.

II. Terjeszkedés Szent László és Könyves Kálmán idejében

László uralkodása idején kezdődött meg a magyar királyok hódító politikája előbb dél, majd délkelet és kelet felé. E feudális hódító politikának a jellemző vonása – ugyanúgy, mint a német feudális hódító politikának Magyarországra, Csehországra, Lengyelországra –, az volt, hogy az illető ország feudális pártharcaiba avatkozva, valamelyik trónkövetelőt támogatva, azzal dinasztikus családi összeköttetésbe lépve, igyekezzenek megszerezni a hűbéri fennhatóságot az illető ország felett. Ez a politika természetesen rendszerint fegyveres harcokban, hódító hadjáratokban érvényesült. László első ilyen hódítása Szlavónia, majd Horvátország felett volt. Horvátország teljes meghódítására különben már nem László, hanem utódja, Kálmán idején került sor.

A magyar külpolitikának Kálmán és közvetlen utódjai alatt két iránya van:

1. a László által megindított hódító politika folytatása dél, délkelet felé, és ennek kibővítése az északkelet felé való terjeszkedéssel,
2. a nyugati „nagypolitikával”, a pápa és a császár harcával kapcsolatos állásfoglalás.

Kálmán befejezte Horvátországnak László által elkezdett meghódítását, és hódító hadjárait kiterjesztette a dalmát városokra is. A dalmáciai szláv városok az Adriai-tenger partján már a II. században fejlett kereskedővárosok voltak, az Adriai-tenger olasz városainak, főképpen Velencének versenytársai. A XII. században a dalmát városok [Split (Spalato), Dubrovnik (Raguza), Jadra (Zara), Trau stb.] szoros kapcsolatot tartottak a Balkánon kiépülő szláv feudális államokkal, Szerbiával és Bulgáriával. A velencei polgárság, amelynek ereje az éppen meginduló kereszties hadjáratok következtében állandóan növekedett, igyekezett hatalmát egykori versenytársaira kiterjeszteni, s a XII. századtól kezdve egyre inkább igyekezett ezeket a dalmát városokat hatalmi fősége elismerésére kényszeríteni. Kálmán hódítása megelőzte a velenceiek dalmáciai előretörését, s egy időre, arra kényszerítette a dalmát városokat, hogy a magyar király hűbéri fennhatóságát ismerjék el. Velence erősödésével kapcsolatosan a dalmát városok politikájához tartozott, hogy időlegesen a magyar királynak ezt a hűbéri fennhatóságát játszották ki Velencével való harcaikban. A magyar hódítás azonban a dalmát városok felett tulajdonképpen soha nem jelentette ezeknek a

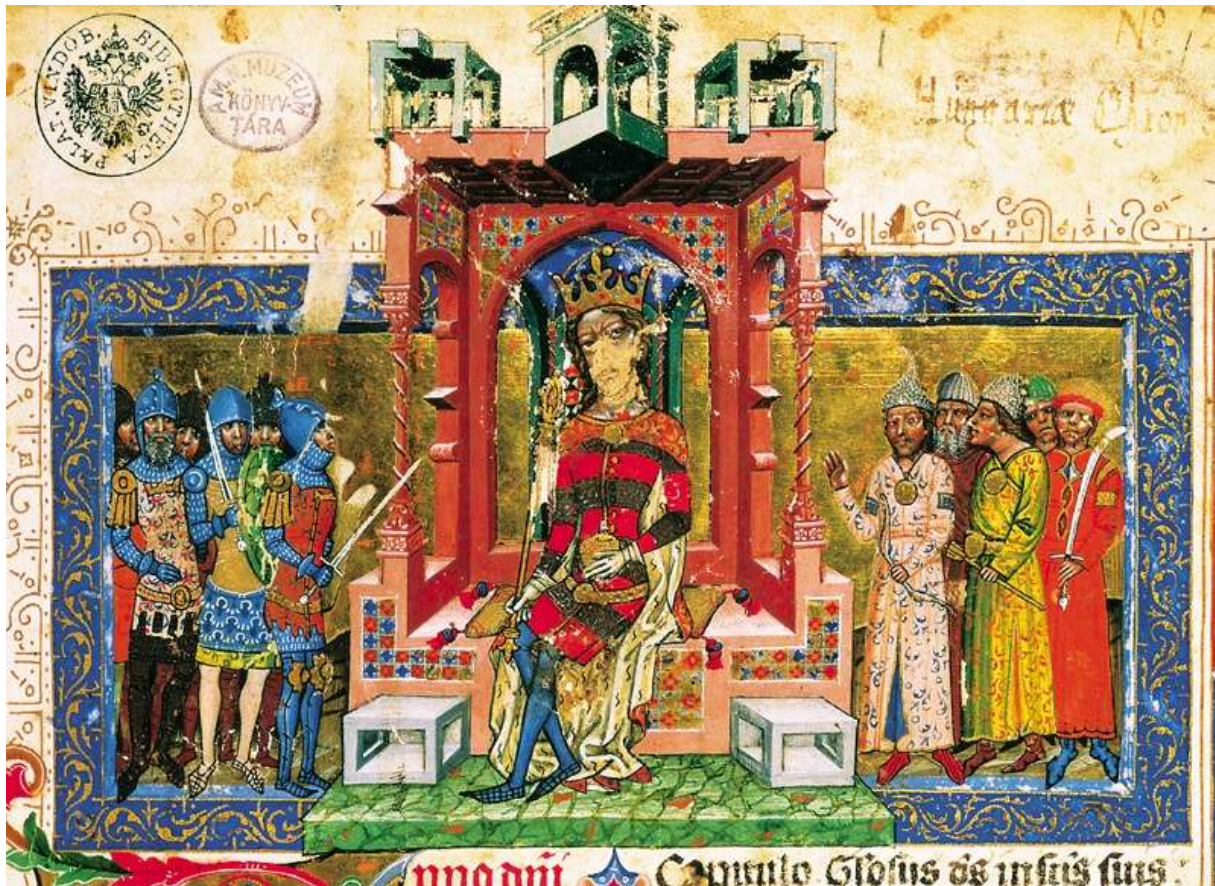
városoknak végleges leigázását, nem jelentette a „magyar birodalom kiterjesztését az Adriai-tenger partjaira”.

Kálmán kezdte meg az északkelet irányába való terjeszkedést. Itt a közvetlen cél az oroszországi feudális széttagolódás következtében keletkezett, Magyarországgal közvetlen határos, halics-volhíniai (később: Galícia, ma: Lengyelországhoz tartozik) fejedelemségbe való behatolás volt. Ezt a hódító politikát Kálmán utódjai a XII. század folyamán állandóan folytatták, és ebből a célból szították a halicsi fejedelemségen belüli feudális párharcokat. Az itteni trónviszályokba beavatkozva, valamelyik trónkövetelő családjával házassági kapcsolatba lépve, folytatták a királyok hódító hadjárataikat, amelynek során soha sem sikerült Halics végleges meghódítása, bár címeik közé felvették „Halics fejedelmének” címét is.

III. I. (Nagy) Lajos birodalma

A következő jelentősebb területváltozásra I. (Nagy) Lajos uralkodása alatt került sor. Lajos, aki az apja, Károly Róbert által kiépített szilárd királyi hatalmat hódításokra használta fel, több irányba is folytatott terjeszkedő politikát:

1. Itáliai hadjáratait egyrészt bosszúval indokolta, mivel Averszában meggyilkolták, öccsét, Endrét Johanna nápolyi királynő parancsára. Ezekben a harcokban tűnt fel legendás vitéze, Toldi Miklós is.
2. A Balkán-félszigeti háborúban már az új, veszélyes hódító hatalom csapataival, a törökökkel is szembekerült. Tervét azonban, hogy a Fekete-tengerig kiterjessze birodalma határait, nem sikerült hosszú távra megvalósítania.
3. A lengyel-magyar perszónalunió megvalósítása is I. Lajos, „a lovagkirály” uralkodása alatt történt meg. A visegrádi királytalálkozón (1335) kötött megállapodás szerint Lajos örökölte III. Kázmér lengyel király trónját. 1370-ben, Kázmér halála után Lajos megszerezte a lengyel királyi trónt is.

A lengyel-magyar perszónalunio azonban ugyanúgy nem bizonyult maradandónak, mint a király többi hódításai. Nagy Lajos halála után (1382) hódításai is hamarosan elvesztek Magyarország számára.

IV. Mátyás harcai a cseh koronáért és az osztrák tartományokért

A cseh háborúba és a cseh királyi cím sorsába a Szentszéken és a két érdekelt fejedelmi személyen kívül III. Frigyes császár és Kázmér lengyel király is belebonyolódott. Podjebrád 1471-ben meghalt. A cseh rendek ekkor IV. Kázmér lengyel fiát, Ulászlót (a későbbi magyar királyt) választották uralkodójukká. Így most már lengyel-cseh-magyar háborúként folytatódtak a fegyveres küzdelmek. Mátyás Sziléziába is betört, felperzselte a tartományt, lakóit az elfoglalt várakba, városokba telepítette. Maga Boroszlóba húzódott, a cseh és a lengyel csapatok, pedig ostrom alá vették a várost. Mátyás nem a fegyverekkel és élelmiszerekkel jól ellátott erősség felmentésére utasította

önállóan működő seregvezéreit, Szapolyai Istvánt és Kinizsi Pált, hanem Lengyelország pusztítására küldte könnyűlovasait. Az eredmény – a hadtörténelemben szinte példa nélkül álló eset – nem is maradt el: a túlerőben lévő ostromló kért fegyverszünetet az ostromlottaktól Boroszló alatt. A fegyvernyugvást végül az Olmützben ratifikált béke követte, amelynek értelmében Ulászló is, Mátyás is használhatta a cseh királyi címet, de Mátyásé lett Morvaország, Szilézia, Luzsica (Lausitz). Ezután a magyar-cseh, illetve a magyar-lengyel viszony Mátyás haláláig békés maradt.

III. Frigyeset hagyományosan úgy tekintjük történetírásunk, mint aki egész uralkodása idején mindvégig Mátyás ellenfeleként intrikált. Ebben van ugyan némi igazság, hiszen Mátyás és Frigyes viszonya többnyire feszült volt, s mint láttuk, a német-római császár politikai céljai közt folyamatosan szerepelt a magyar trón megszerzése. Elképzeléseinek Mátyás uralma elején fegyverrel is nyomatékot próbált adni. Közben azonban (éppen a cseh trón kérdése miatt) a Jagellókkal szemben közeledett egymáshoz a két uralkodó. 1470-ben Mátyás még a császár lányának kezét is megpróbálta elnyerni. Bár Frigyes egy ideig elismerte Mátyást cseh királynak, közeledésük időleges maradt. Diplomáciai téren állandóan áskálódtak egymás ellen; igyekeztek szövetségeseket keresni. Mátyás követei például Burgundiában is megfordultak, s a magyar király a svájciakkal is tárgyalt. 1477-ben, miután Frigyes Ulászlónak adta a cseh választófejedelmi méltóságot, Mátyás betört Ausztriába, s több várat elfoglalt, majd Bécset is körülzárt. A pápai diplomácia – tekintettel a török veszélyre – mindent elkövetett kettejük kibékítésére. Végül az ellenfelek Gmundenben és Korneuburgban

békét kötöttek. Ismét Mátyás lett a császár által elismert király, s e minőségben le is tette a hűbéri esküt. Csakhamar azonban ismét szembekerültek. Az 1482-ben kirobbant háborúban Mátyás sorra aratta győzelmeit. Alsó-Ausztria nagy része, Stájerország és Karintia egymás után meghódította neki. A király 1485 januárjától személyesen irányította Bécs ostromát. A kiéhezett város június elsején a magyar király kezébe került, aki ezután székhelyét és udvarát is Bécsben tartotta. 1487-ben Bécsújhely is kapitulált. Az itt rendezett fényes seregszemlével, 20000 lovas és 8000 gyalogos felvonultatásával, Mátyás mindenkit elkápráztatott. Nagy terve, a császári trón elnyerése azonban így nem sikerült. Frigyes elérte, hogy 1486-ban fiát, Miksát válasszák német királlyá. Bár több ízben meghosszabbították a fegyverszünetet Frigyes és Mátyás közt, az ausztriai hódításokat nem sikerült szerződéssel szentesíteni, s miután Mátyás 1490. április 6-án Bécsben örökre lehunyta a szemét, hódításai csakhamar elvesztek.

V. A három részre szakadt ország (1526-1566)

Már II. Mehmed szultán meghirdette a Római Birodalom feltámasztásának, azaz a keresztény Európa meghódításának programját, de külső és belső okok miatt ennek végrehajtását csak Szulejmán kezdhette meg. Elsődleges célja Magyarország bekebelezése volt, hogy aztán az ország területét bázisként használva támadhassa a Német-római Birodalmat. 1521-ben elfoglalta Nándorfehérvárt, az ország „kulcsát”, majd 1526. augusztus 29-én, a mohácsi sikon legyőzte a magyar királyság főeregét is. Ám

Ferdinánd magyar királlyá választása után nem folytatta az ország fokozatos megszállását, hanem 1529-ben egyenesen Bécsset vette ostrom alá. Támadása azonban éppúgy, mint az 1532. évi újabb bécsi (kőszegi) hadjárata, teljes kudarccal végződött. Szulejmán állama számára nemhogy Európa, de még Magyarország teljes elfoglalása is túl nehéz feladatnak bizonyult. Ezért az 1530-as években támogatta Szapolyai János magyar királyságát, de az ő halála után kénytelen volt megszállni az ország területének egy részét. A későbbiekben mind , mind utódai folyamatosan terjeszkedtek Magyarországon, ismételten próbálkoztak Bécs megtámadásával is, de döntő változásokat nem tudtak kicsikarni.

A mohácsi vereséget követően Magyarország rendjei egymás után két királyt választottak: előbb a nemesség többsége az ország egyik legtekintélyesebb főurát, Szapolyai Jánost (1526-1540), majd egy kisebb csoportosulás Habsburg Ferdinánd cseh királyt és osztrák főherceget (1526-1564). Az elkövetkező tizenöt esztendő a két király egymás elleni fegyveres küzdelme, azaz polgárháború tette vérzivatarossá. S noha két uralkodója volt az országnak, az eseményeket mégis a harmadik szereplő, Szulejmán szultán (1520-1566) diktálta. 1529. évi Bécs elleni hadjáratával ugyanis János királyt végleg szövetségbe kényszerítette, ugyanakkor ezzel és az 1532. évi kőszegi expedícióval egyértelműen a Habsburgok tudomására hozta, őket tekinti igazi ellenfélnek. Mindeközben az ország lakosságának is választania kellett, melyik fél pártján keres boldogulást. A kiút megtalálása azonban igen nehéz feladat volt, hiszen egyik fél sem rendelkezett elegendő erőhöz céljai megvalósításához. Ennek eredménye számtalan esküszegés és pártváltás, azaz teljes politikai zűrzavar és válság lett.

Az egymással nem bíró két király végül 1538. február 24-én Váradon titkos egyezséget kötött, amelyben Szapolyai beleegyezett, hogy halála után területei vetélytársára szálljanak. Az ország egyesítésének kísérlete azonban hamar kudarcba fulladt. János király 1540. évi halála után ugyanis Ferdinánd hiába próbálkozott két ízben is (1540, 1541) az ország fővárosának, Budának az elfoglalásával. Szulejmán szultánnak egyáltalán nem volt érdeke az ország egyesítése, annál inkább a magyarok megosztása. Perzsiai győzelmei után ezért Magyarországon végső döntésre szánta el magát. Az ország sorsát végül a mohácsi csata 15. évfordulóján, 1541. augusztus 29-én Buda egyetlen ágyúlövés nélküli elfoglalásával pecsételte meg. Ezzel a középkori magyar királyság, amely már 1526-tól megindult a szétagolódás útján, több mint százötven esztendőre három részre szakadt: királyi Magyarország, török Hódoltság, Erdélyi Fejedelemség.

A magyar történelem Mohács utáni időszakának nem volt nála nagyobb vitákat kiváltó politikusa. Kortársai és az utókor is igen szélsőséges véleményeket alkottak személyiségéről, legfőbb vétkeként Buda 1541. elestét rótták fel neki, hosszú évszázadokon keresztül. Ma már tudjuk, nem egy ember hibája miatt került török fennhatóság alá az ország fővárosa, ahogyan azt ő maga is megfogalmazta: Cselekedeteimben idáig nem hibáztam, hacsak nem Buda török kézre adásában, de annak nem egyedül én voltam az oka.

Fráter György horvát nemesi családban született 1484-ben (?), atyai neve Utyesenics/Utyesenovics volt. Atyai nevének, a Martinusevicsnek olaszos félreolvasásából született a Martinuzzi elnevezés, s ezen a néven vált ismertté. 1527-ben Szapolyai János király oldalán kapcsolódott be a politikai életbe, s egész életében kitartott a Szapolyaiak mellett. 1534-ben János király kincstartója és egyúttal váradi püspök lett, s immár, mint a király legbizalmasabb tanácsadója és diplomatája hozta létre 1538-ban a váradi békét. Amely az ország megosztottságát először foglalta a két ellenkirály közötti egyezségbe. Kincstartóként szigorú, mondhatni kemény kézzel teremtett rendet a királyi jövedelmek és adók beszerzésében, előbb János király, majd Izabella királyné mellett.

Amikor 1540 júliusában megszületett Szapolyai János fia, János Zsigmond, és maga a király két héttel ezután meghalt, nyilvánvalóvá vált az ország politikusai előtt, hogy György barát a váradi béke pontjainak megszerzésére készül. Fráter György valóban mindent megtett az időközben királlyá választott gyermek János Zsigmond érdekeinek, azaz királyságának megvédelmezése érdekében. Az elhunyt János királyt támogató Szulejmán szultán segítségét kérte, és mint tudjuk, Buda eleste és a hódoltsági terület kialakítása lett a „segítség” eredménye. A királyfit és anyját Erdélybe küldte a szultán, és adófizetés fejében török szandzsákként nekik adományozta a területet, hogy ott uralkodjanak. A Temesközt pedig, hasonlóképpen szandzsákként a Szapolyai - párti főúr, Petrovics Péter kapta meg.

Fráter György elkísérte Izabella királynét és János Zsigmondot Erdélybe, és 1541-től helyettük kormányozta és irányította, mint helytartó, főbíró és váradi püspök. Ezek a rangok lehetővé tették számára a szinte korlátlan uralmat a belügyi és külügyi kormányzat minden területén. Életének utolsó évtizedében igyekezett mindkét nagyhatalom irányában úgy politizálni, hogy megőrizze a gondjaira bízott országrészt. A törökökkel jó kapcsolatot tartott, rendszeresen fizette az éves adót, azon fáradozott, hogy elhárítsa egy katonai támadás veszélyét, amely esetleg Erdély és a hozzá kapcsolódó tiszántúli területek szorosabb beolvasztását eredményezte volna. Valójában azonban abban reménykedett – hiszen mégiscsak római katolikus püspök volt -, hogy miután a Habsburgok kezén egyesül a két elszakított országrész, I. Ferdinánd királynak testvérbátyja, V. Károly Német-római császár és a német birodalmi rendek segítségével sikerül majd győzedelmeskedni a törökök felett. Ennek jegyében, 1549-ben Izabella királyné nevében megkötötte a nyírbátori szerződést I. Ferdinánd királlyal, és megígérte, hogy kárpótlás fejében a Szapolyai család elhagyja Erdélyt. A szerződés 1551 nyarán realizálódott, amikor Izabella és gyermeke ténylegesen kivonult a tartományból, és I.

Ferdinánd képviselőjében Gianbattista Castaldo generális és 6000-7000 főnyi zsoldosereg átvette a hatalmat. A hadvezér azonban nem tudott megfelelő kapcsolatot kialakítani Fráter Györggyel, gyanússá vált előtte a barát kapcsolata a törökökkel, és árulással szóló hírekkel árasztotta el a bécsi udvart. Bár I. Ferdinánd még 1551 őszén kijárta III. Gyula pápától a váradi püspök számára a bíborosi rangot, és esztergomi érsekké is kinevezte, hamarosan egyre gyanakvóbban szemlélte a nagyhatalmú „remete” önálló intézkedéseit. Ez a burkolt parancs indította arra Castaldót, hogy egyik zsoldosvezérével, Sforza Pallavicinivel és annak néhány katonájával 1551. december 17-én éjszaka alvinci kastélyában orvul meggyilkoltassa György barátot.

A római atyaszentegyház bíborosának meggyilkolása felháborodással töltötte el a Pápai Kúriát s nem kevésbé az európai uralkodói udvarokat. A római Apostoli Szentszék nyomozás és bírósági eljárás lefolytatását határozta meg. A nyomozás Magyarországon 1552-1554 között folyt le Girolamo Martinengo bécsi nuncius vezetésével. Eredményként s a császári jogtudósok munkássága nyomán a bíróság fölmentette I. Ferdinánd magyar királyt a gyilkosság vádjától. Lehet, hogy I. Ferdinánd őszintén hitte: Fráter György a törökök kezére akarta játszani Erdélyt alig néhány hónappal az után, hogy neki magának szerezte meg. Lehet, hogy őszintén remélte, katonai ereje elegendő lesz arra, hogy Erdélyt megtartsa uralma alatt. Egy azonban biztos: György barát értette a kor szavát és féltette hazáját, féltette Erdélyt. Reálisan látta, hogy csak úgy őrizheti meg az országrészt, ha jó viszonyban marad a Portával. Igyekezett a két nagyhatalom között egyensúlyozni, és élete végéig bízott abban, hogy Habsburg vezetéssel sikeresen vehető fel a harc az oszmánok ellen.

1542-ben Ferdinánd király német birodalmi segítyéből fogadott csapatokkal kísérletet tett Buda visszafoglalására, a hadjárat azonban teljes kudarccal végződött. A Habsburg-uralkodó emiatt végleg védekezésre kényszerült, hiszen a török azután már Magyarország fokozatos megszállásával kívánt eljutni Bécs alá. Ezzel megkezdődött a várháborúk 1566-ig tartó időszaka, amelynek során az ország sík vidéki területén létrejött a török hódoltság, miközben vele szemben kiépült a Habsburg-határvédelem. Erdélyben ugyanekkor János Zsigmond uralkodása alatt (1540-1571) megkezdődött az önálló fejedelemség kialakítása. A török ugyanis 1543-1544-ben Esztergom, Székesfehérvár, Pécs, majd Vác és Hatva elfoglalásával kiszélesítették a budai vilájet területét, 1552-ben Temesvár és a Nyugat-Tiszántúl megszállásával, pedig már második tartományukat hozták létre. Mindeközben egy időre Veszprém és Palota várait is elfoglalták. Pusztán Eger hős védői tudták megállítani őket. 1554-ben elesett Fülek vára is, amely a törökök legészakibb magyarországi véghelye és

igazgatási központja lett. 1566-ban, pedig a két kulcsfontosságú királyi erősség, Szigetvár és Gyula végvára is a hóditók kezébe került.

A Fráter György által, Izabella királyné nevében, 1549-ben megkötött nyírbátori egyezség értelmében Erdély és a hozzá csatlakozott tiszántúli vármegyék Ferdinánd király hatalma alá kerültek. AS királyné és gyermeke évjáradékot és két sziléziai hercegséget (Oppeln és Ratibor) kapott kárpótlásként. Erdélybe 1551 nyarán Castaldo generális és 6-7 ezer főnyi serege vonult be, s vette át a hatalmat Ferdinánd király nevében. A király két vajdát is kinevezett Dobó István és Kendy Ferenc személyében. Erdély Habsburg-kézre kerülése azonban nem maradt megtorlás nélkül. Szulejmán szultán újabb hadjáratot indított Magyarország ellen 1552-ben, melynek során török uralom alá került a Maros és a Tisza

vidéke, a nagyobb várak közül elveszett Temesvár, Szolnok. I. Ferdinánd nem tudta megvédelmezni a kezére került keleti területeket, Castaldo fizetetlen katonáit Erdélyben sem tudta sokáig eltartani. 1553-ban a generális hazamenekült, s ekkorra az erdélyi rendek maguk is belátták, a béke érdekében jobb lesz, ha elismerik a szultán által Erdély számára kijelölt Szapolyai-házbeli uralkodó főségét. 1556-ban tehát visszahívták Erdély élére Izabella királynét és gyermekét, János Zsigmondot.

1556 novemberében az erdélyi rendi gyűlés hűséget esküdött a Lengyelországból visszatért Izabella királynénak és János Zsigmond választott királynak. A királyné – 1559-ben bekövetkezett haláláig – a rendek által rendelt tanáccsal kormányozott. Kormányzóságának legfőbb eredménye a tanácsadója, a száműzetésből vele együtt hazatérő Csáky Mihály által végrehajtott kancelláriai reform. Csáky késő középkori minta alapján szervezte meg a fejedelemség kormányzását kézben tartó kancelláriát, amely az önálló Erdély fennállása alatt mindvégig az egyetlen kormány szervként működött a fejedelmek közvetlen irányítása alatt. Ezzel gyakorlatilag megindult az állami közigazgatás, s Erdély, a hozzá kapcsolódott tiszántúli vármegyékkel együtt – a korábbi, átmeneti időszak után – immár megkezdte önálló állami létét.

VI. A török hódoltság összeomlása: 1686-1699

Buda bevétele után a keresztény seregek folytatták a hadjáratot. A Bádeni Lajos őrgróf vezette csapatok Kaposvárt, Pécset, majd Siklóst, Caraffa tábornok erői Szegedet vették be, közben Veterani generális mezei csatában, Zenta közelében mért vereséget egy török seregre, amelyet Szulejmán nagyvezér Szegeden felmentésre küldött. A következő év legjelentősebb hadieseménye az augusztusban Nagyharsány mellett vívott nagy csata. A „második mohácsi csatának” is nevezett ütközetben aratott győzelmükkel Lotharingiai Károly és Miksa Emánuel előkészítették Belgrád és a szerémségi várak ostromát. 1688-ban Miksa Emánuel el is foglalta Belgrádot, miközben Bádeni Lajos legyőzte a vár felmentésére siető boszniai pasát.

A keresztény seregek olyan gyorsan törtek előre, hogy néhány várat török kézen hagytak, de most már az összefüggő török területtől elszigetelten. Ostromzárral körülvéve, viszonylag kis vérveszteséggel ezek is egymás után nyitották meg kapuikat. (1687: Eger; 1688: Székesfehérvár és Lipppa; 1689: Szigetvár; 1692: Kanizsa, Várad; 1695: Gyula). Általában engedélyezték, hogy e várak őrsége és török polgári lakossága szabadon elvonuljon. Érdekes epizód: a kanizsaiak kivonulásakor a törökök közt keresztény nők is haladtak, akik esküdöztek a magyar tábori lelkésznek, hogy megtartják vallásukat, de nem akarják férjeiket, a török katonákat elhagyni szerencsétlenségükben. A magyar lovasok – parancsnokuk utasítására – a nők elvonulását engedélyezték.

Apafi abban reménykedett, hogy Erdélyt nem érik el a harci események, de hiába utasította el Lipót felszólítását a Szent Szövetséghez való csatlakozásra, hiába nyilvánított semlegességet, Thököly területeinek elfoglalása után, már 1685 őszen, császári seregek vonultak be az erdélyi fejedelemségbe. 1686-ban Apafi hozzájárult, hogy I. Lipót, mint magyar király átvegye Erdély védelmét, s őrségeket helyezzen el Kolozsváron és Déván. Titkos szerződésükben Lipót elismerte Apafi fejedelemségét és fia utódlását. 1687-ben Lotharingiai Károly herceg Bécsben teljhatalmat kapott Erdély ügyeinek intézésére, csapatai be is vonultak Erdélybe. 1690-ben, Apafi halála után Bécs a néhány évvel korábbi megállapodás ellenére sem ismerte el II. Apafi Mihály utódlását. De nem ismerte el III. Szulejmán szultán sem: ő Thököly Imrét nevezte ki Erdély fejedelmének. Thökölyt az 1690-től ellentámadásba lendült török – pontosabban a krími tatár és havasföldi román – csapatok támogatásával beküldte Erdélybe. Thököly 1690 nyarán Zernyestnél vereséget mért a Lipót hadaitól támogatott erdélyi seregre, s a Szeben székben tartott keresztényszigeti országgyűléssel fejedelemmé is választatta magát. Ezután viszont változott a hadiszerencse.

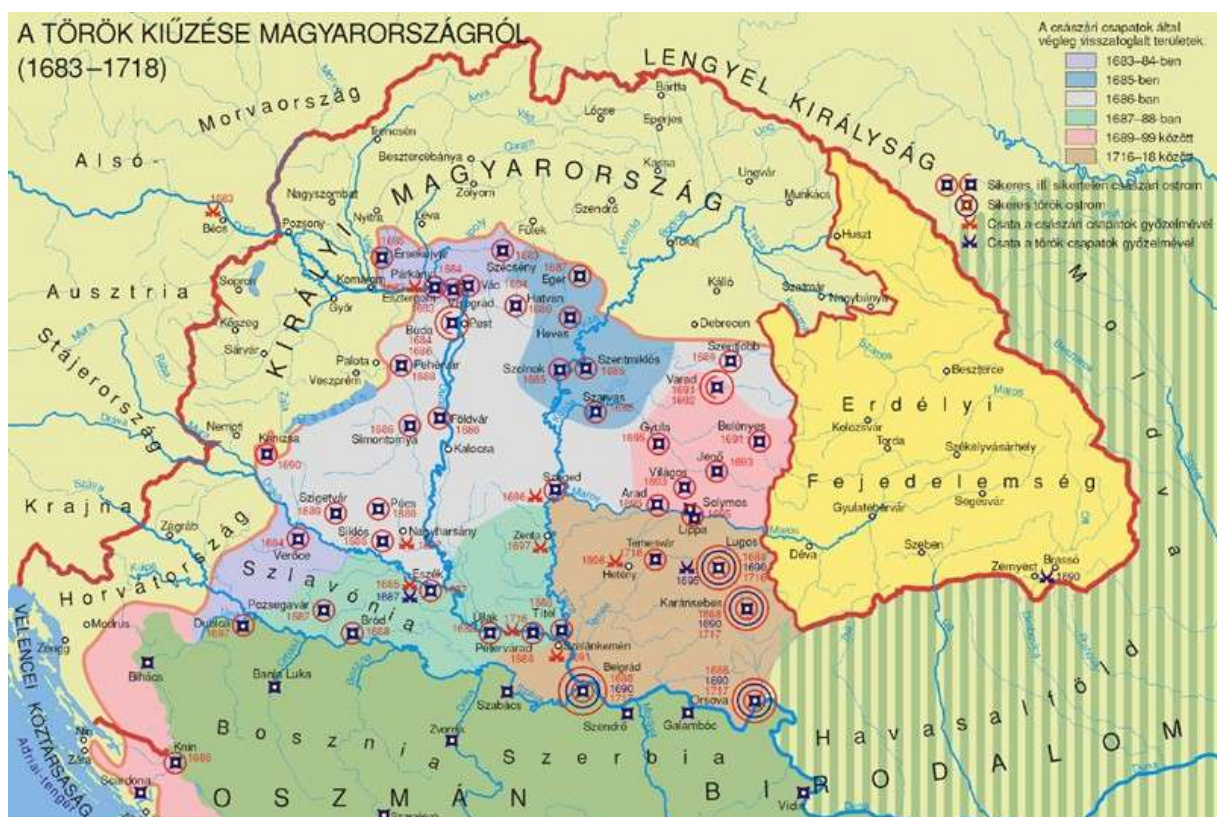
Előbb Thököly alvezérei szenvedtek vereséget, majd Brassó melletti csatája után maga a fejedelem is kénytelen volt Havasföldre menekülni. Később még visszatért, de a főhadszintér eseményei nyomán végleg kiszorult Erdélyből – és a magyar politikából.

1690-ben Köprülü Musztafa nagyvezér újjászervezte a török sereget, majd ellentámadásba lendült. Mindezt az erőviszonyok eltolódása tette lehetővé: kiújult XIV. Lajos és I. Lipót háborúja, az osztrák seregek nagy részét és a legjobb parancsnokokat, köztük Lotharinigai Károlyt, a nyugati hadszíntérre vezényelték. A törököknek sikerült visszafoglalnia a magyar határtól délre elvesztett területeket, s Belgrádot is visszavette. A felszabadulás reményében a Habsburgok oldalára állt szerbek közül sokan Arzen Csernojevics ipeki pátriárka vezetésével Magyarországra menekültek, s széles körű önkormányzatot, politikai és egyházi önállóságot kaptak a pátriárka vezetése alatt (1690). A következő években a szerbek jogait királyi oklevelekbe foglalva ismételten megerősítették.

1691-ben Bádeni Lajos és Köprülü Musztafa seregei a háború egyik legvéresebb csatáját vívták meg Szalánékménél. A mintegy 20 000 elesett török között volt a nagyvezér és 120 magasabb rangú tiszt is, a keresztény sereg hét és félezer halottja között három tábornokot és több száz tisztet, köztük Gróf Zrínyi Miklós fiát, Zrínyi Ádám alezredest, vettek számba. A keresztények nem aknázhatták ki a győzelmet, mert a táborban 3000 katonát ragadott sírba a lázas betegség. A háború ezután váltakozó szerencsével folytatódott. 1695-ben Lugosnál Veteráni vereséget szenvedett, s maga is elesett. A következő évben a keresztény hadsereg sikertelenül ostromolta Temesvárt. II. Musztafa szultán (1695-1703) személyesen állt a felmentő török sereg élére, s bár Heténynél döntetlenül végződött a csata, a keresztények elvonultak Temesvár alól.

1697-től császári erősítések érkeztek a nyugati hadszíntérről. Az udvar azonban előbb Erdélyben és felső-Magyarországon akarta megszilárdítani helyzetét. A Tokaji Ferenc (Thököly egykori hadnagya) által szervezett, Tokaj és Sárospatak térségében kitört parasztfelkelés viszont erőket vont el a hadszíntérről. A parasztfelkelők által elfoglalt három várat hamarosan sikerült visszafoglalni, Tokaji is fogságba esett. Az új császári vezér, Savoyai Jenő herceg végül csak augusztusban ütközhetett meg a szultán által vezetett török főerőkkel. A török sereg Erdély felé igyekezett, s Titel elfoglalása után Zentánál átkelőben volt a Tiszánál, amikor 1697. szeptember 11-én Savoyai meglepte az ellenséget. A hajóhíd ágyúzása miatt pánik tört ki a törökök között, majd Savoyai katonái betörték az ellenség sáncaiba, ahol lemészárolták a törökök ezreit. A támadás idején, a Tiszán még át nem kelt törökök közül csak azok menekültek meg, akik át tudtak úszni a folyón. A szultán a Tisza bal partjáról nézet végig katonáinak lemészárlását, majd Temesvárra húzódott vissza.

A zentai csata megtörte a török ellenállást, s 1699-ben a szerémségi Karlócán az ellenfelek békét kötöttek. A megoldás a statu quo-t foglalta írásba. A lengyelek csak kis területet kaptak, a török ellen szintén hadat viselő Olaszország Azov fekete-tengeri kikötőt szerezte meg (az orosz-török békét csak 1700-ban, Konstantinápolyban kötötték meg), Velence az Adria mellékén, főként Dalmáciában szerzett kikötőket. A karlócai béke révén leginkább a Habsburgok birtokai gyarapodtak: A Temesköz és a Szerémség egy kis részének kivételével egész Magyarország, valamint Horvátország és Erdély is Bécs fennhatósága alá került. Az is igaz, hogy hazánk lakosságán kívül Bécs hozta a legtöbb áldozatot a török kiűzése érdekében.

A török kiűzését követően egészen az elveszített első világháborúig (1914-1918) lényegében nem történt jelentősebb határváltozás hazánk történetében. Természetesen leszámítva azt, hogy hazánk nem önálló országgént, hanem a Habsburg Birodalom egyik tartományaként létezett tovább. A teljes függetlenség kivívása sem a Rákóczi-szabadságharc (1703-1711), sem az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején nem sikerült, bár 1848-nak mindenképpen volt annyi eredménye, hogy Erdély visszakerült a magyar közigazgatás keretei közé. (A Habsburgok 1699-1848 között ugyanis külön igazgatták Erdélyt, ami a magyarság egyik sérelme volt, és bekerült a 12 pontba is: „Unió Erdéllyel”.)

1867-ben Deák Ferenc és I. Ferenc József között létrejött a kiegyezés, melynek értelmében megszületett az Osztrák-Magyar Monarchia. Ausztria és Magyarország szövetségét a közös király személye és „az átkos közös ügyek” tartották össze: a közös külügy, pénzügy és hadügy mellett azonban lényegében önálló belpolitikát folytathattunk. Az Osztrák-Magyar Monarchia kereteit azonban gyökeresen szétzúzta az I. világháború. A háború végét számunkra lezáró trianoni béke minden idők legigazságtalanabb békeszerződése közé tartozik, s gyakorlatilag ez a szerződés szabja meg jelenlegi határainkat is.

VII. A trianoni békeszerződés

A békefeltételeknek az államhatárookra vonatkozó része már június óta hivatalos formában ismert volt. Ezt a kormány elfogadhatatlannak ítélte, s olyan illúziót táplált, hogy az ellenforradalmi rendszer kedvezőbb döntést érhet el, mint a Tanács köztársaság. Erről azonban szó sem volt. A nagyhatalmak kialakult álláspontját erősítette Csehszlovákia, a délszláv állam (utóbb s továbbiakban Jugoszlávia) és Románia 1920. február 6-i közös memoranduma, megismételve már régen rögzített és nagyhatalmak által elismert igényeiket, valamint határozottan tiltakozva bármilyen esetleges népszavazás ellen.

A Huszár-kormány február 8-án hagyta jóvá a békefeltételekre készített választ, amely a lényegét tekintve nem különbözött az Apponyi által kifejtett állásponttól. A nagykövetek tanácsa február 12-én vette át a magyar választ. Ugyanezen a napon Lloyd George kezdeményezésére Londonban megkezdődött az angol, francia és olasz miniszterelnökök valamint külügyminiszterek tanácskozása a török békeszerződésről. Miközben Párizsban a nagykövetek tanácsa nem volt hajlandó figyelembe venni a magyar válasz egyetlen pontját sem, Lloyd George a Londonba összehívott diplomáciai tanácskozáson megkísérelt vitát nyitni a magyar békeszerződés egésze, így a területi döntések felett is. Ez azonban nem vezethetett semmiféle eredményre, mert egyetlen nagyhatalom sem kívánta a Duna-medencében már egy esztendeje kialakult helyzetet felborítani. Curzon angol külügyminiszter javaslatát azonban, mely arra vonatkozott, hogy a területi döntésekkel kapcsolatos panaszokat az érintettek terjesszék a Népszövetség elé, elfogadták.

Miközben a magyar béke delegáció reménytelen helyzetben próbálta védeni álláspontját, Európát elárasztották a még mindig uralkodó különítményes terrorról, a jogrend hiányáról érkező hírek. Ez indította Apponyit arra, hogy Huszár miniszterelnökhöz levelet intézzen, rámutatva arra az erkölcsi kárra, amit a fehérterror okoz az országnak, a nemzetnek. Amikor március 17-én a levelet immár Simonyi-Semadam Sándor felolvasta a nemzetgyűlésben, a fajvédők kínos botrányt rendeztek és a miniszterelnök lemondását követelték.

A jogrend jogrend mielőbbi helyreállítása azért is sürgetővé vált, mert a kormány a békefeltételek enyhítése érdekében kísérletet tett az addig Magyarországgal szemben ellenséges francia politika megnyerésére. A Duna-medencére vonatkozó francia elképzelések még kialakulatlanok voltak, s ez időben éppen Alexandre-Étienne Millerand valamint George Maurice Paléologue irányították a külpolitikát, akik egy esetleg egy Magyarország központtal kialakítandó blokk gondolatát képviselték. Budapesten és Párizsba tehát megindultak a tárgyalások, amelyekben Bethlen István is részt vett. Horthy felajánlotta

Magyarország fegyveres részvételét a lengyel-szovjet háborúban a lengyelek oldalán, a kormány kész volt messzemenő gazdasági eredményeket tenni a francia pénzügy köröknek. A franciák bérlet formájában szerették volna megszerezni a MÁV-ot, az állami gépgyárakat: a Hitelbankban francia részesedést és egy budapesti dunai kereskedelmi kikötő építéséhez koncessziót kívántak. Magyar részről azt remélték, ezek megadásával kedvezőbb határokat érhetnek el és a francia tőkét érdekelté tehetik a magyar gazdaság talpra állításában. Nem a magyar kormányzaton, hanem a francia belpolitikai változásokon múlt, hogy mindebből semmi nem lett: a tárgyalások abbamaradtak, a francia politika más irányt vett.

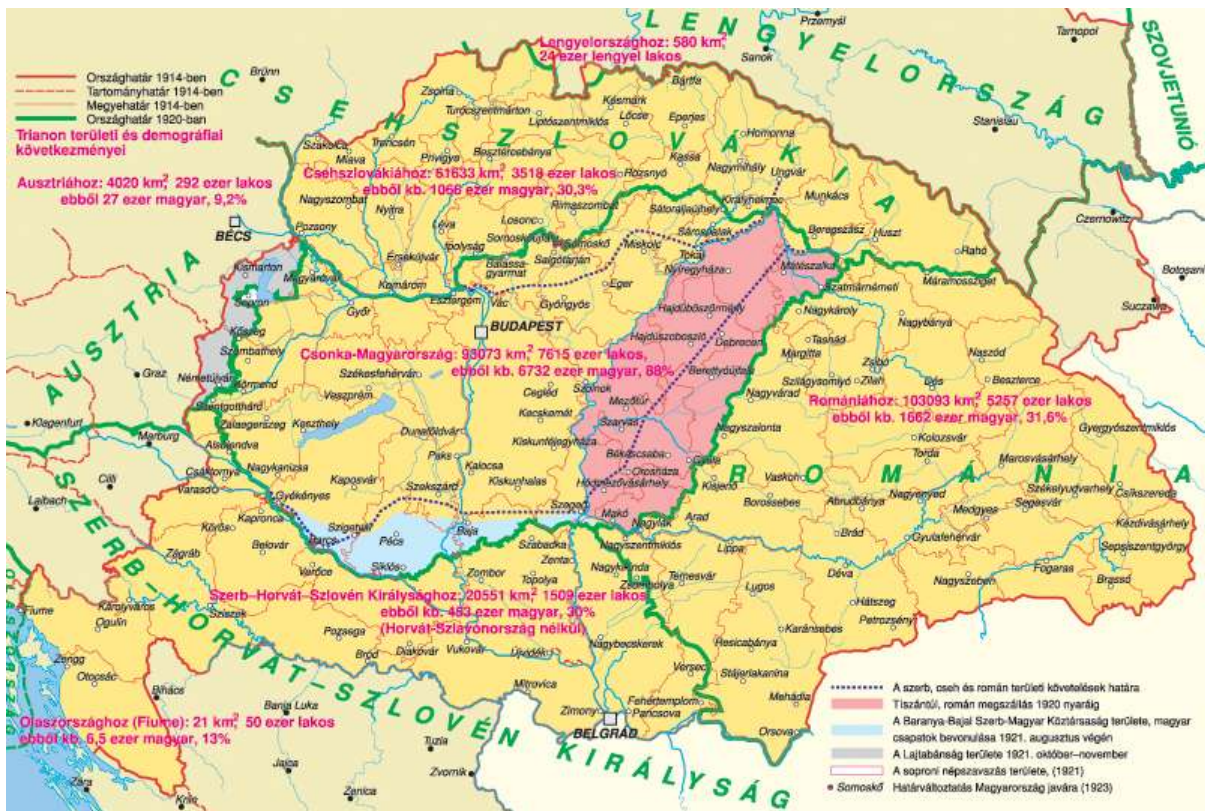
Május 6-án nagyhatalmak átadták a magyar delegációnak a békeszerződés végleges szövegét Millerand elnök kísérőlevelével; ezek minden magyar ellenjavaslatot és érvet visszautasították. A levél azonban a panaszokat a Népszövetség elé utalta, s ezzel alaptalan reményeket táplált a politikai vezetésben és a közvéleményben egyaránt. Ezeket az is erősítette, hogy az Egyesült Államok Szenátusa március 19-én nem volt hajlandó ratifikálni a német békeszerződést, s minden legyőzöttel külön békeszerződést kötött.

A magyar kormány nevében Benárd Ágoston napjóléti miniszter és Drasche-Lázár Alfréd követ június 4-én Versaillesban, Párizstól néhány kilométerre, az úgynevezett Trianon kastélyban írta alá a 14 részből álló békeszerződést. Ennek első része a Népszövetség alapokmányát tartalmazta. A második rögzítette Magyarország új határait. Ennek értelmében a történelmi Magyarország (Horvátország nélkül) 282 000 négyzetkilométer területéből 93 000 négyzetkilométer (33%) maradt magyar fennhatóság alatt. Az 1910. évi népszámláláskor összeírt 20 886 487 főnyi népességből 7,6 millió (36%) került az új államhatárok közé. Az

elcsatolt területek lakosságából 3 241 895 (30%) magyar anyanyelvű és nemzetiségű volt, s mintegy fele összefüggő tömbben, közvetlenül az új államhatárok mentén élt. Ez a változás az egyes országokat illetően a következőket jelentette:

A történeti Magyarországból (Horvátország nélkül) az alábbi országokhoz került

Ország	Terület	Népesség	Ebből magyar nyelvű
Románia	102 813 km ²	5 273 981	1 647 033
Csehszlovákia	61 646 km ²	3 516 815	1 064 749
Jugoszlávia	20 829 km ²	1 527 886	453 825
Ausztria	4 020 km ²	202 031	25 225
Lengyelország	589 km ²	24 880	247
Olaszország	21 km ²	49 806	6 493

A békeszerződés harmadik része Magyarország kötelezettségeit fogalmazta meg az európai és különösen a szomszédos országokkal kapcsolatban. Ebbe iktatták be a kisebbségi szerződést, amely az uralkodó nemzettel egyenlő jogokat kívánt garantálni minden állampolgárnak az élet minden területén. Kimondta továbbá, hogy Magyarország a Népszövetség hozzájárulása nélkül nem mondhat le függetlenségéről, ami megfogalmazása

idején egy esetleges osztrák-magyar unió létrehozása ellen irányult. E rész 74. cikke értelmében Magyarország elismerte a békekonferencia nagyhatalmi által megállapított valamennyi államhatárt. A negyedik rész azokról az Európán kívüli érdekeltségekről rendelkezett, amelyeket Magyarország, mint a Monarchia része bírt többek között a Távol-Keleten, Kínában. Az ötödik rész a katonai, hajózási és léghajózási intézkedéseket tartalmazta. Ezek értelmében, a továbbiakban csak úgynevezett zsoldos, vagyis önkéntes és nem az általános hadkötelezettségen alapuló hadsereget tarthatott fenn az ország, s létszáma nem haladhatta meg a 35 000 ezer főt, nem alkalmazhatott a modern hadviselésben elsőrendű fontossággal bíró fegyvernemeket (páncélosok, tankok, hadihajók, torpedóhajók, monitorok, hadi szolgálatú repülőek). Az állami szuverenitás korlátozását jelentett, hogy a katonai rendelkezések betartásának ellenőrzésére a nagyhatalmak Katonai Ellenőrző Bizottságot (KEB) állítottak fel. A hatodik rész a hadifoglyokkal, a hetedik rész a büntető rendelkezésekkel, a nyolcadik a jóvátétellel foglalkozott. Ez a rész 1921. május 1-jétől kezdődően 30 esztendőn át törlesztendő jóvátétel kötelezettségét mondta ki, de még nem állapította meg, milyen összeget kell fizetnie Magyarországnak az általa okozott károkért pénzben, illetve egyéb szállítmányokban. Azt viszont előírta, hogy azokat a hivatalos iratokat, okmányokat, történelmi vonatkozású forrásokat, amelyek az elcsatolt területekre vonatkoznak, át kell adni az illető országoknak. A kilencedik rész leszögezte, hogy a jóvátétel zálogául a szövetségesek Jóvátételi Bizottsága lekötötte a magyar állam minden vagyonát és bevételi forrását. A tizedik rész intézkedett a gazdasági természetű kérdésekről, amelyeknek lényege az volt, hogy Magyarország köteles volt minden kedvezményt megadni a győzteseknek az áruforgalomban, s Ausztriával és Csehszlovákiával öt éven belül megkötendő kereskedelmi szerződések igényét mondta ki. A tizenegyedik részt – ugyancsak a szuverenitás sérelme – azt rögzítette, hogy amíg Magyarország nem lesz a Népszövetség tagja, a szövetséges és társult hatalmak szabadon használhatják légterét. A tizenkettedik rész a kikötőkre, vízi utakra és vasutakra vonatkozó előírásokat foglalta össze. Ezek a szomszédos országok stratégiai érdekeit szem előtt tartva korlátozták a vasutak, közutak építését, illetve előírták egyes vonalak megszüntetését. A tizenharmadik rész a Nemzetközi Munkaügyi Szervezettel foglalkozva Magyarországtól is megkívánta határozatainak végrehajtását. Az utolsó, tizenegyedik rész egyes rendelkezéseket tartalmazott.

November 15-én a nemzetgyűlés ünnepélyes tiltakozása mellett elfogadta a trianoni békeszerződést tartalmazó törvényjavaslatot, majd 1921. július 26-án az 1921/XXXIII. törvénycikk formájában a törvénytárba iktatta. (Az Egyesült Államok 1921. augusztus 29-én, Budapesten írta alá a békeszerződést Magyarországgal.) A békeszerződés aláírásakor és

ratifikálásakor a hazai napilapok gyászkerettel jelentek meg, az ország zászlaját ettől kezdve csak félárbocra vonták fel.

A trianoni békeszerződés részévé vált annak a folyamatnak, amely a Duna-medencében önálló, polgári, úgynevezett nemzeti államok kialakulásához vezetett. Az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése következtében a térség erőviszonyai teljesen átalakultak. Az egykori birodalom helyét elfoglaló önálló kisállamok létkereteit a nagyhatalmak szabták meg, helyzetüket a nemzetközi erőviszonyok alakulása később is döntően befolyásolta; gazdaságaikban jelentős szerepet kaptak a külkapcsolatok, a világgazdaság mozgása. Ausztria és Magyarország számára a területcsökkentés és az anyanemzetet ért veszteség okozott súlyos problémát, a többieknek viszont az eltérő gazdasági fejlettségű területek, a különböző anyanyelvű, vallású, kultúrájú, történelmi múltú népek állami egységének megteremtése jelentett sokirányú nehézséget. Noha ezeke az államokat a korban nemzetieknek nevezték, a jelző valójában Ausztriát és Magyarországot illethette meg.

A békerendszer révén kialakult új helyzet megszüntetett egy sor korábbi ellentétet és feszültséget, helyettük azonban nem kevésbé súlyos újakat teremtett. Mindenekelőtt két szembenálló táborra osztotta az utódállamokat: többségük a status quo (fennálló határhelyzet) fenntartását, kisebb részük, pedig annak megváltoztatását tekintette céljának, ez határozta meg bel- és külpolitikájukat.

Történelmünk ellentmondásaként az a kormányzat kényszerült a nagyhatalmi döntések feltétel nélküli elfogadására, amely kezdettől fogva egész tevékenységét Trianon revíziójának, a történelmi Magyarország visszaállítása céljának rendelte alá. Magyarország visszanyerte önállóságát, amellyel azonban a trianoni keretek között kellett élnie. A Horthy-rendszer feladata lett, hogy kiépítse az önálló magyar nemzetgazdaságot, megteremtse az önálló magyar jegybankot és fizetőeszközt, létrehozza az önálló magyar hadsereget és külképviselési szerveket, vagyis, hogy a dualista rendszer egykori közös ügyei helyére nemzeti intézményeket állítson.

Mindaz, amit Trianon és következményei magukba foglaltak, a mód, ahogyan a békeszerződésben rögzített változások bekövetkeztek, mély és súlyos válságba juttatták a magyar társadalmat. Bizonyos, hogy a magyar társadalom számára akkor is súlyos erőpróbát jelentett volna a békeszerződés területi döntéseinek elfogadása, ha az a békeszerződés aláírása után, antant ellenőrzés mellett és konszolidált viszonyok között megy végbe. De nem így történt. A közvélemény, ha számolt is a háborúvesztés bizonyos következményeivel, semmiképpen sem volt felkészülve a történetekre, nem volt képes és hajlandó tudomásul venni, hogy több mint hárommillió magyar úgy vált idegen államok polgárává, hogy sorsának

alakulásába nem szólhatott bele. Súlyosbította a helyzetet, hogy az elcsatolt területekről több mint háromszázezer állami- és közalkalmazott, tanár, tanító, de akár cseléd is, menekült az anyaországba, hátrahagyva minden vagyonát. Túlnyomó részük éveken át a fővárosi vasúti pályaudvarok vagonjaiban élt, egzisztenciájuk összeomlott, helyzetük kilátástalanná vált.

Az ellenforradalmi rendszer a legteljesebben kihasználhatta mindeme körülményeket, anélkül, hogy a társadalom egészétől idegen nézeteket kellett volna arra rákényszerítenie. A dualizmus korszakában a magyar birodalom eszméje uralta a köz- és politikai életet; az ellenforradalmi korszakban Trianon elvetése, a békeszerződés revíziójának valamilyen formában való igenlése vált ilyenné. Míg korábban egyetlen parlamenti párt sem vehette programjába a történelmi Magyarország széttörését, a nemzetiségek elszakadását, úgy most egyetlen legális párt programjából sem hiányozhatott a területi revízió. Bizonyos határok között kétségtelenül nemzetközi közmegegyezés jött létre és uralkodott Trianon megítélésében. Alapvetően azonban megosztottak a nézetek a tekintetben, milyen feltételek mellett, s milyen keretek között indokolt a jogos nemzeti sérelmek orvoslása. A hivatalos politikai szélsőséges álláspontot képviselt, amennyiben az ország s a társadalom minden baját Trianonra vezette vissza, következőleg megoldásuk egyedül lehetséges módját is csupán a területi revízióban jelölte meg.

E gondolat terjesztésében leghatékonyabb eszköze az iskola, az oktatási rendszer volt. Az elemi iskolákban a gyerekek naponta kétszer mondták el Papvári Elemérné „Magyar hiszekegy”-ét Trianon megváltoztatásáról; a történelem, a földrajz keretében a történelmi Magyarország anyagát úgy tanították, hogy az a tanulók előtt a területi revízió szükségességét indokolja. Budapesten, a Szabadság téren már 1921. január 16-án ünnepi mise keretében felavatták a négy elszakított országrészt reprezentáló szoborkompozíciót. Kisfaludi Strobl Zsigmond, Szentgyörgyi István, Pásztor János és Sidló Ferenc alkotását. A városokban, községekben emlékművet emeltek az első világháború hősi halottainak, az elesettek emlékét templomok, iskolák, középületek falain márványtáblák örökítették meg. A hivatalos politikai és propaganda így a veszteségüket gyászoló családokat érzelmileg is magához köthette. A hivatalos propaganda hatékonyságát növelte a szomszédos országok kisebbségi politikája, melyről a későbbiekben lesz szó.

A rendszer legális baloldali ellenzéke (az MSZDP, valamint a liberális polgári pártok) tagadta, hogy „egész Magyarország – mennyország”, mint azt a rendszer egyik igen hatásos jelszava megfogalmazta. Trianont nem fogadta el, de korrekcióját csakis az etnikailag megalapozott keretek között, az ország belpolitikai demokratizálása után és kizárólag a békés

úton, a nagyhatalmak döntései alapján látta lehetségesnek. Nem mondott le a Jászi Oszkár által hirdetett Duna-völgyi összefogás megvalósításáról sem.

A Kommunisták Magyarországi Pártja összhangban a nemzetközi kommunista mozgalommal, a versaillesi békerendszert Lenin nyomán imperialista, rabló háború termékének tekintette, s azt vallotta, csak a tőkés-polgári rendszerek felszámolása oldhatja meg a nemzeti kérdést, szüntetheti meg a nemzeti-memzetiségi ellentéteket. Ez az álláspont nem tudott azonban gyakorlati választ kínálni a magyar társadalom napi kérdéseire, és a körülmények folytán csak igen kis körhöz juthatott el.

A békeszerződés aláírásával a magyar állam még nem vehette birtokába mindazokat a területeket, amelyeket neki ítéltek, míg az Ausztriának ítélt nyugat-dunántúliakról ő nem volt hajlandó lemondani. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság változatlanul megszállása alatt tartotta a pécsi-baranyai-bajai háromszöget. A délszláv királyság eljárását alátámasztotta az, hogy a térség szocialista munkásmozgalma is késleltette az átadást, abban a reményben, hogy így elháríthatja azt a terrort, amely az anyaországban 1919 nyarától tombolt. Ezért s így született meg, kétségbeesett és rövidéletű kísérletként a Baranyai Bajai Köztársaság. Ezt viszont a belgrádi kormány a legmesszebbmenően igyekezett a maga javára fordítani. Noha semmi köze nem volt a szocialista munkásmozgalomhoz és annak célkitűzéseéhez, az akciót mégis úgy tüntethette fel, hogy az érintett területek magyar lakossága nem kíván (a Horthy vezette) Magyarországhoz tartozni.

Ezzel egyidejűleg a Nyugat-Dunántúlon kritikussá vált a helyzet. Az Ausztriával 1919. szeptember 10-én kötött békeszerződés ugyanis Nyugat Magyarországot, kárpótlásul a Szudéta-vidékért és a Dél-Tirolban elszenvedett osztrák veszteségeikért, Ausztriának ítélte. Ennek végrehajtását természetesen késleltette, hogy Magyarországgal még nem írták alá a békeszerződést, s hogy a magyar kormány bejelentette igényét e területekre. A feszült helyzet miatt 1920 januárjától szövetségközi antantbizottság székelt Sopronban. Miközben a magyar békeszerződés aláírása és ratifikálása folyt, a legismertebb különítményes tisztek vezetésével (Prónay, Ostenburg-Moravek, Héjjas) úgynevezett szabadcsapatok vonultak a Nyugat-Dunántúlra. Ezekhez – jó szándékból, őszinte nemzeti érzéstől vezérelve – a Selmec-bányáról áttelepített bányászati és erdészeti főiskola, a magyaróvári Gazdasági Akadémia sok hallgatója csatlakozott, akiknek sem katonai kiképzésük, sem felszerelésük nem volt. Kétségtelen, hogy a szabadcsapatok működése és a kormány eljárása között olyan együttműködés és összhang fedezhető fel, amely arra irányult, hogy az érintett területeket erőszakkal is magyar fennhatóság alatt tarthassák meg, anélkül, hogy ezért a felelősség a kormányt terhelné.

A békekonferencia döntése értelmében 1921. augusztus 20-án, Szent István ünnepén s így a kellő hangot is megteremtve, kivonták a reguláris magyar csapatokat a térségből. A kormány minden felelősséget elhárított magától amiatt, hogy a különítmények a terület birtokbavételére érkező osztrák csendőrséggel fegyveres összetűzésekbe bocsátkoztak, majd 1921. október 14-én, Felsőőrön Prónay kikiáltotta a Lajtabánságot.

Az ekkor már a kormány élén álló Bethlen István diplomáciai tevékenységének köszönhetően a felajánlott csehszlovák közvetítéssel szemben Olaszország égisze alatt jött létre az 1921. augusztus 13-án Velencében aláírt megállapodás. Ezt megelőzően, augusztus derekán a szerb csapatok kivonultak Pécsről és Magyarországnak ítélt baranyai, bácskai területekről.

A velencei egyezmény értelmében Sopronban, valamint a körülötte fekvő nyolc községben 1921. december 14-16. között népszavazás döntött arról, mely államhoz csatoltasson az érintett terület. A népszavazás menetét kiküldött antantbizottság ellenőrizte, amely az eredménynek megfelelően 1922. január 1-jén Magyarországhoz tartozónak nyilvánította Sopront és a nyolc községet. Ezt az 1922/XXIX. törvénycikk iktatta törvénybe, egyúttal odaitélve Sopronnak a civitas fidelissima (a leghűségesebb város) címet. A népszavazást követően a kormány a legerélyesebb eszközökkel szerelte le és távolította el a Nyugat-Dunántúlról a szabadcsapatokat, amelyek immár teljesítették feladatukat.

Ilyen módon és körülmények között került tehát végérvényesen tető alá a trianoni békeszerződés. A nyugat-dunántúli népszavazás nem a nagyhatalmak általánosan érvényesülő elveinek, hanem az 1921 őszi kialakult nemzetközi viszonyoknak, s nem kevésbé Bethlen taktikájának volt a következménye, hiszen a magyar igényeket illetően egyetlen más, és a nyugat-magyarországinál lényegesen fontosabb (felvidéki, erdélyi) területen sem alkalmazták.

Trianon a társadalom, a gazdaság, a politika minden területére, sokféle módon kihatott.

VIII. Terület-visszacsatolások 1938-41 között

A trianoni békével ilyen iszonyú veszteség Magyarországot a XVI. század, az ország három részre szakadása óta nem érte. A magyar társadalom olyan megrázkódtatást és megalázást szenvedett, amely nemcsak egész XX. századi létünket rendítette meg, hanem a magyarság egész jövőjét meghatározta.

A trianoni trauma betetőzését jelentette, hogy a nyugati hatalmak az elcsatolt területeket bekebelező országalakulatokat messzemenően támogatták, míg Magyarországot igyekeztek teljesen elszigetelni.

A magyar külpolitika kényszerpályán mozgott, amelynek egyenes következménye lett az első világháborúban vesztes, majd fasizálódó Németországhoz való közeledésünk. (De jegyezzük meg, a magyar-német kapcsolatok hazánk külkapcsolataiban mindig is a legerősebbek voltak, vagyis hagyományos gyökerei alakultak ki.)

Magyarország 1938-tól a következő területeket kapta, ill. szerezte vissza:

1. Az első bécsi döntés értelmében (1938.november 2.) hazánk visszakapta a Felvidék déli sávját (Kassa, Ungvár, Munkács városokkal), mintegy 12 000 km²-t.
2. A magyar hadsereg 1939 márciusában bevonult Kárpátaljára, s visszafoglalt 12 000 km²-nyi területet.
3. A második bécsi döntés (1940.aug.30.) értelmében Észak-Erdély és Székelyföld visszakerült hazánkhoz. (Ekkor 43 000 km²-rel gyarapodott az ország.)
4. Magyarország 1940 novemberében örök barátsági szerződést köt Jugoszláviával. E szerződést felrúgva 1941. április 11-én a magyar katonaság bevonul Jugoszlávia magyarlakta területeire (Bácska, Muraköz, baranyai háromszög), s 11 500 km²-t foglal vissza.

Magyarország területe ekkor a visszakapott és visszafoglalt területekkel együtt kb. 137 000 km² lett.

Ez a visszacsatolás átmeneti jellegű volt csupán, mert 1944 augusztusában, a második világháború befejező szakaszában a Vörös Hadsereg sorra foglalja el a magyar területeket. A Vörös Hadsereg elől és a bosszútól félve - ami be is következett - Erdélyből és Bácskából százezrek menekültek el az anyaországba és tovább.

A párizsi békekonferencia és Magyarország

A Külügyminiszterek tanácsa a moszkvai értekezleten (1945. december 16-26.) határozat el a békeszerződések tervezetének kidolgozását azon országok részére, amelyeknek a kormányai a háború idején szövetségbe léptek Németországgal. E döntés Magyarország szempontjából azt jelentette, hogy végre megnyílik az út számára a békekötéshez s ezzel a teljes szuverenitás visszanyeréséhez. A Nagy Ferenc-kormány sikeres béke-előkészítő tevékenységét azonban nagyon megnehezítette az a körülmény, hogy az ún. sváb kérdés s még inkább a csehszlovákiai magyarok jogfosztásával és tervezett kitelepítésével kapcsolatos problémák egyelőre még belpolitikailag és külpolitikailag is meggondolatlanok voltak.

A német nemzetiségű lakosság első csoportját – a potsdami konferencia határozata és a SZEB döntése értelmében – 1946. január elején indították el Budapest környékéről Németország amerikai megszállási övezetébe, majd ezeket továbbiak követték elsősorban a Dunántúlról. 1946 végén – az Amerikai Egyesült Államok álláspontjában és magatartásában bekövetkezett változások miatt – lényegében befejeződött Magyarországról a német nemzetiségű lakosság kitelepítése az amerikai megszállási övezetbe. 1947 tavaszától a magyarországi németek újabb csoportjainak kitelepítésére került sor, de most már a szovjet

megszállási övezetbe. Ide több mint 50 000 németet telepítettek át. Ezzel a Berlinben székelő Németországi szövetséges Ellenőrző Bizottság által előirányozott 500 000 fővel szemben – amely egyébként jóval meghaladta a magyarországi németiség tényleges létszámát – összesen 200 000 német nemzetiségű lakos kényszerült elhagyni Magyarországot a kitelepítés keretében.

Az 1949. évi alkotmány rögzítette az itt élő nemzetiségek egyenjogúságát, miáltal egy nehéz és fájdalmas periódust zárt le a hazai németiség szempontjából is. A döntően nemzetközi előírások végrehajtásaként életbe léptetett telepítési intézkedések, illetve következményeik azonban – amellet, hogy politikailag ártatlan emberek ezrein, sőt tízezrein is sebeket ejtettek – még nagyon hosszú ideig kísértettek, és bonyolították mind a belpolitikai viszonyokat, mind az ország nemzetközi helyzetét. Ez annak ellenére következett be, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány, illetve a későbbi magyar kormányok sohasem tették magukévá a kollektív felelősség elvét.

A csehszlovák nemzeti állam megteremtésének programját – az akkora már a nemzetközileg is elismert jogfolytonosság talaján állva – Eduard Beneš köztársasági elnök és a londoni csehszlovák emigráns kormány 1942 végén, 1943 elején egészítette ki a magyar nemzetiségű lakosság kitelepítésének követelésével. A moszkvai csehszlovák kommunista emigráció 1944 tavaszán, a Szlovák Nemzeti Tanács, pedig 1944 végén, 1945 elején szintén elfogadta ezt. Egyidejűleg a csehszlovák emigrációs körök – a németek mellett – a magyarok kitelepítésének szükségességéről igyekeztek meggyőzni a szövetséges nagyhatalmakat – sikertelenül. A második világháború befejezésekor a csehszlovák hatóságok a magyar nemzetiségű lakosság teljes jogfosztásával és üldözésével, illetőleg egy részének a kiutasításával törekedtek eredeti céljukhoz közelebb jutni.

1946. február 27-én Magyarország lakosságcsere-egyezményt kötött Csehszlovákiával, amelynek az volt a lényege, hogy ahány magyarországi szlovák önkéntesen jelentkezik áttelepülésre, a csehszlovák hatóságok ugyanannyi magyart távolíthatnak el az állam területéről. Csehszlovákia nyilvánvalóan azért ragaszkodott a „kiválogatás” jogához, mert csak így vélte elérhetőnek, hogy közvetlenül a két állam határa mentén elhelyezkedő lakosság – ahol a magyarok éltek és túlnyomó többséget alkottak – etnikai arculatát megváltoztassa. Ez az egyezmény egyébként egész tartalmából kitűnően nem két egyenjogú állam, hanem a győztes Csehszlovákia és a vesztes Magyarország megállapodása volt. Magyarország hozzájárulását legfeljebb azzal lehet magyarázni, hogy a működésben nemzetközileg erősen korlátozott és teljesen magára hagyott Nagy Ferenc-kormány – más lehetőséget nem látván –

így próbált az egyoldalú kiutasításoknak és a magyar nemzetiség szempontjából rendkívül súlyos és sérelmes rendszabályok alkalmazásának gátat vetni.

A magyar-csehszlovák viszony azonban a lakosság-egyezmény életbe lépése után sem javult, sőt inkább rosszabbodott. Ez azzal függött össze, hogy a csehszlovák kormány a szóban forgó egyezményt valójában csak az első lépésnek tekintette a magyarok eltávolítása szempontjából. Nem függesztették fel a korábbi jogfosztó intézkedéseket, sőt újabbakkal tetézték azokat. Így a csehszlovák hatóságok – a szlovák belügyi megbízott 1946. június 17-i rendelete alapján - megkezdték a magyar nemzetiségi lakosság az ún. reszlovakizációt, vagy más kifejezéssel: visszaszlovákosítási kampányukat. A magyarokat választás elé állították: ha szlováknak vallják magukat, visszakapják állampolgárságukat, ha nem, el kell hagyniuk szülőföldjüket, kiutasítják őket Csehszlovákiából. Ez az önkéntesnek hirdetett kampány a gyakorlatban az erőszak leplezett és nyílt eszközeivel igyekezett elérni, hogy a szlovákul nem is értő magyarok tömegesen vallják magukat szlovák nemzetiségűeknek. A létfeltételiekben erősen megingott és már hosszú hónapok óta zaklatásnak és üldözésnek kitett emberek – különösen azok után, hogy konkrét segítséget sehonnan sem kaptak, és nem is remélhettek – eleget tettek a hatóságok kívánságainak. A kampány során mintegy 400 000 magyar „nyilvánította magát” szlováknak, de még így is több járásban (a komáromiban, a párkányiban, a felediben, a sellyiben stb.) a lakosság jelentékeny hányada ellenállt a nyomásnak. 1946. szeptember végétől, október elejétől, pedig már – az 1945. évi közmunkáról szóló rendeletre hivatkozva – a magyar lakosság tízezreit szállították erőszakkal Csehországba, döntően a korábban németek által lakott vidékekre.

A két állam közti nézeteltérések s ezen belül a lakosságcsere végrehajtásával kapcsolatos viták elhúzódása miatt csak 1947 áprilisában kezdődhetett meg a magyarországi szlovákok áttelepülése és a csehszlovákiai magyarok kitelepítése. 1948 áprilisáig 73 273 szlovák hagyta el önkéntesen Magyarországot, illetőleg 68 407 magyart telepítettek ki Csehszlovákiából. Hozzájuk csatlakozott még 6000 személy, akik hivatalosan „önként” távoztak Csehszlovákiából Magyarországra. Ténylegesen ennél nagyobb volt a Magyarországra érkezők száma. Nem ebbe a kategóriába tartozott ugyan az a 20-30 000 ember, akiket azért utasítottak ki – a fegyverszüneti szerződés megszegésével – Csehszlovákiából, mert 1938. november 2. után költöztek a Felvidékre, mégis új otthonuk megteremtése szempontjából az elhelyezendőek számát növelték. Nem kevesek voltak azok is, akik eredetileg csak „ideiglenesen” jöttek át Magyarországra, s a határ mentén lakó rokonaiknál és ismerőseiknél húzódtak meg, közöttük középiskolai tanulók, egyetemi és főiskolai hallgatók, akik elsősorban tanulmányaik folytatása érdekében vettek átmenetileg

vándorbotot a kezükbe, de azután többségük véglegesen itt telepedett le. A kitelepítések csak 1949-ben szűntek meg.

A magyar nemzetiségű lakosság egy része a második világháború után nem csak Csehszlovákiából kényszerült távozni, hanem más államokból is. A szomszédos államok területéről ide érkezett magyarok létszámára vonatkozólag az 1949. évi népszámlálás nyújt bizonyos támpontot. Eszerint 1949-ben 376 173 olyan személy élt Magyarországon, aki 1938 előtt külföldön született. Ebből 133 563 romániai, 118 582 csehszlovákiai és 65 877 jugoszláviai illetőségű volt. Mindez azt jelentette, hogy a Magyarországra érkezettek száma jóval meghaladta az innen kitelepített németek és a Csehszlovákiába áttelepült szlovákok együttes létszámát.

A koalíciós pártok képviselői 1945. április 24-én – a Nagy Ferenc miniszterelnök vezette kormányküldöttség moszkvai látogatása után – vitatták meg behatóbban a kormány béke-előkészítő programját. Többek között arra a megállapodásra jutottak, hogy Magyarország egyedül a szintén legyőzött Romániával szemben – a román fegyverszüneti szerződésre hivatkozva, amely még nem döntötte el véglegesen Észak-Erdély hovatarozását – jelent be területi igényt a békekonferenciára. Ez az igény Erdély területének mintegy 20%-ra, 22 000 km²-re vonatkozott.

A Külügyminiszterek tanácsa 1946. május 7-i állásfoglalása azonban az 1937. december 31-i állapotok visszaállítását javasolta. A Nagy Ferenc-kormány békecéljai tehát nem élvezték a szövetséges nagyhatalmak támogatását. A koalíciós pártok vezetői ebből különböző következtetéseket vontak le. Ezért határozta el Nagy Ferenc miniszterelnök a washingtoni, londoni, és párizsi látogatást. A kormányküldöttség – a miniszterelnökön kívül Rákosi Mátyás, Ries István és Gyöngyösi János – nyugati tárgyalásai (1946. június 12-25.) nem jártak eredménnyel. Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia nem tettek ígéretet a magyar békecélok, közelebbről a területi igények támogatására a békekonferencián, illetve az USA csak akkor lett volna hajlandó támogatni a magyar területi igényeket, ha a Szovjetunió is ezt teszi.

A magyar kormányküldöttség nyugati útjának kudarca következtében bizonytalanság és tanácstalanság lett úrrá a kormányon és főleg a kispártáron, s – ami még nagyobb baj volt – Magyarország külpolitikailag alapjában véve elszigetelődött, és érezhetően megromlottak kapcsolatai a szomszéd államokkal. Ily módon Magyarország, a koalíció ellentmondásaitól terhetlen, tulajdonképpen magára hagyva és sok tekintetben csalódottan várta a békekonferenciát.

A második világháború 21 győztes államának békekonferenciája 1946. július 29-én nyílt meg Párizsban. A magyar békeszerződés-tervezettel foglalkozó területi és politikai bizottság augusztus 26-án úgyszólván percek alatt eldöntötte Erdély sorsát, mert a magyar kérelemnek a bizottság tagjai között nem akadt szószólója sem. A hasonló időpontban üléselő román területi és politikai bizottságban viszont négy és fél órás ügyrendi vita után úgy határoztak, hogy a magyar és a román területi bizottságok együttes ülésén hallgatják meg Magyarország és Románia képviselőjét Erdély kérdésében. 1946. szeptember 5-én az együttes ülésen a győztes nagyhatalmak visszaállították a második bécsi döntés előtti magyar-román határt.

Ezt követően számos csehszlovák módosító indítvány közül főképpen a „pozsonyi hídfő” és a lakosságcserén felül 200 000 csehszlovákiai magyar egyoldalú kitelepítésének az ügye foglalkoztatta a magyar területi bizottságot. A bizottság végül is Csehszlovákia javára módosította a az 1937. december 31-i magyar-csehszlovák államhatárt azzal, hogy a Duna jobb partján fekvő 3 Magyarországi községet (Dunaacsún, Horvátjárfalu és Oroszvár) 43 km² területtel Csehszlovákiához csatolt. Miután a 200 000 magyar egyoldalú kitelepítésére vonatkozó csehszlovák javaslattal kapcsolatosan sem a bizottság tagjainak, sem a két érdekelt félnek nem sikerült megegyeznie, a győztes hatalmak az alábbi szöveg felvételét indítványozták a magyar békeszerződésben:

„Magyarország kétoldalú tárgyalásokat folytat Csehszlovákiával, hogy megoldja a Csehszlovákia területén élő magyar eredetű lakosok kérdését, akik nem kerülnek át Magyarországra az 1946. február 27-én kötött népcseré-egyezmény értelmében. Abban az esetben, ha nem jön létre megegyezés jelen szerződés hatálybalépése után számított 6 hónapi határidőn belül, Csehszlovákiának joga lesz a kérdést a Külügyminiszterek Tanácsa elé terjeszteni és a tanácstól segítséget kérni egy végleges megoldás meghozatalához.”

A módosító indítvány elvileg kizárta tehát az egyoldalú csehszlovák akciók lehetőségét, és arra kényszerítette Csehszlovákiát, hogy közvetlen tárgyalásokon keresse a megoldást.

Magyarország gazdasági kötelezettségeit a Balkáni Gazdasági Bizottság tárgyalta. Itt nem szándékoztak meghallgatni s egyetlen esetben sem hallgatták meg a magyar békeküldöttséget. Így az ott folyó vitákról és megállapodásokról gyakran csak utólag és közvetett módon értesült. Az Egyesült Államok Magyarország gazdasági megsegítése címen indítványozta a jóvátétel 300-ról 200 millió dollárra való leszállítását. A Szovjetunió képviselője ezt elutasította, és arra hívta fel a figyelmet, hogy ha az USA valóban segíteni kívánna Magyarországnak nehéz gazdasági helyzetén, akkor már visszaadná az Ausztria és Németország amerikai megszállási övezetében lévő magyar javakat. A bizottságban

leszavazták azt az indítványt is, amely a külföldre hurcolt magyar javak visszaszolgáltatására irányult. Ugyanilyen sorsra jutott a Németországgal szembeni, több százmillió dolláros magyar követelés is. Ugyanakkor német követelések a Szovjetunióval szembeni magyar tartozásoknak minősültek.

A békekonzferencia katonai bizottsága nem egészen egy óra alatt eldöntötte a magyar békeszerződés-tervezet minden katonai vonatkozású cikkelyét. Eszerint Magyarország szárazföldi hadseregének létszáma 60 000, légierejének személyzete 5000 fő lehet.

A békekonzferencia plénuma 1946. október 12-én szavazott a magyar békeszerződés-tervezetről. A plénium sem tudott véglegesen lezárni minden kérdést. Így a békekonzferencia befejezése után a Külügyminiszterek Tanácsának novemberi ülészakára hárultak a békeszerződések „szövegezési” feladatai és számos függőben maradt, érdemi kérdés eldöntése is.

A Párizsban 1947. február 10-én aláírt magyar békeszerződés szigorú és súlyos volt, túlságosan nagy terhet jelentett az újjáépülő magyar nemzetgazdaság számára. A békeszerződés olyan javak és kulturális értékek kiszolgáltatására kötelezte a magyar kormányt, amelyeknek az eredete és tulajdonjoga legalábbis vita tárgyát képezte. A békeszerződés és

nemzetiségek s ezen belül a természetesen a magyar nemzetiség kérdését is azon kormányok belügyei közé utalta, amely államok keretében az élt. A nemzetiségi kérdés tisztázásának, illetőleg szabályozásának az elmulasztását nem pótolhatta az emberi szabadságjogok deklaratív elismerése, az ENSZ alapokmányának az elfogadása, hiszen az azokban lefektetett szabadságjogokkal csak akkor és úgy élhetett igazán a nemzeti lakosság, ha ezeknek az alapfeltételt jelentő nemzetiségi jogoknak – többek között a nyelvhasználatot – jogszabályba rögzítik. Erre egyébként azért is szükség lett volna, mivel a békekonferencia anélkül döntött, hogy akár egyetlen esetben is megkérdezte volna az érintett nemzetiségi lakosságot, hogy mely állam keretein belül kíván élni. Egyébként néhány tagállam már a békekonferencián nyíltan megtagadta a nemzetiségek ügyével összefüggésben az ENSZ alapokmányát. Mindez sajnos nem sokat változtatott az igazságtalan békerendszer fennmaradásában, amely mindmáig meghatározza hazánk területi viszonyait és amely 74 év távlatából is mindmáig bántja a magyarságot és okoz sok szenvedést és megkülönböztetést az elcsatolt országrészek magyarságának.

Felhasznált irodalom

1. Bertényi Iván, Gyapai Gábor: Magyarország rövid története; Maecenas Kiadó, 1993.
2. Cartographiai Kft.: Középkorai történelmi atlasz; Cartographiai Kft; Budapest
3. Engel Pál: Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig; Háttér lap- és könyvkiadó; Budapest 1990.
4. Gergely Jenő, Izsák Lajos, Pölöskei Ferenc: Századformáló magyarok (Arcképek a XX. századból); Gesta Könyvkiadó 2002.
5. Görög Ferenc: A magyar nemzet története. Budapest, Black&White Kiadó, 2002.
6. Herber Attila, Martosi Ida, Moss László, Tisza László: Történelem 6 (1914-től 1990-ig); Reáltanoda Alapítvány; 1997.
7. Kosáry Domokos: Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867; Háttér lap- és könyvkiadó; Budapest 1990.
8. Kossuth Kiadó: Magyar Kódex; Budapest 1999.
9. L. Nagy Zsuzsa: Magyarország története 1918-1945. Debrecen, KLTE, 1995.
10. Magyar Könyvklub Officina Nova: A magyarok krónikája; Budapest 2000.
11. Magyar Lajos Alapítvány: Történelem IV.; Cégér Kiadó; Budapest 2003.
12. Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos: Magyarország története 1918-1990; Korona Kiadó, Budapest, 1997.
13. Szakály Ferenc: Virágok és hanyatlás 1440-1711; Háttér lap- és könyvkiadó; Budapest, 1990.
14. Tárogató Bt.: Magyar történelmi kronológia, Ötezer év – A kezdetektől napjainkig -;
15. Unger Mátyás-Szabolcs Ottó: Magyarország története. Budapest, Gondolat, 1967.